

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2023/05/a-pedagogusnak-mindig-remenyt-kell-sugaroznia-interju-katona-andrassal-keszította-gyertyánfy-andras-14-01-04/>

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugározni”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

Katona András az ELTE Tanárképző Főiskolai Kara Történelem Tanszékének tantárgy-pedagógusaként dolgozott negyedszázadon át, majd a főiskola 2003-as megszűnését követően az ELTE BTK Történelmi Intézetében folytatta tevékenységét. 2012. évi nyugdíjba vonulása óta is aktív a szakmai életben, egyebek mellett a Történelemtanítás online történelemdidaktikai folyóirat felelős szerkesztőjeként – a korábban papíralapú szakfolyóirat az ő kezdeményezésére éledt újjá 2010-ben elektronikus formában. Nemrég jelent meg Fél évszázad a történelemtanítás szolgálatában című könyve a Magyar Történelmi Társulat kiadásában, amely válogatás történelemtanítástárgy-pedagógusi életművéből. Ebből az alkalomból beszélgettünk pályájáról, szakmai tapasztalatairól a 75 éves szerzővel.

Könyved előszavában írod, hogy általános iskolai történelemtanáraid indítottak el a tanári pályán. A történelem szeretetét is tőlük tanultad, vagy máshonnan hoztad magaddal?

Első generációs értelmiségi vagyok, szüleim egyszerű munkás- és parasztemberek voltak. Sok más sorstársamhoz hasonlóan igen szerény körülmények között éltünk Budapest peremén, Rákospalotán. De mindent megtettek, hogy tanulhassak. Én pedig szorgalmas, jó tanuló voltam. Minden tanév végén kaptam jutalomkönyvet, amire büszke voltam. Visszaemlékezve, történelemtanárságom eredetének távoli, homályba vesző iskolai és azon kívüli,

mozaikszerű forrásai voltak. Ezek egyike volt általános iskolai történelemtanáromnak egy lebilincselő története arról, hogy mennyi és milyen veszély leselkedett a középkori távolsági kereskedőkre. Egy másik Komjáthy István *Mondák* könyve című műve, mely magyarságtudatom, nemzeti elköteleződésem megalapozója volt olyan időkben, amikor ezek nem voltak „hivatalos” értékek. Ha szakjaimról még nem is, de jövőd tanárságomról már 14 éves koromban döntöttem, amikor elhatároztam, hogy nem akarom elhagyni később sem az iskola világát.

Hogyan alakult érdeklődésed, hivatástudatod a gimnáziumi évek alatt?

A rákospalotai Dózsa György Gimnázium tanulója lettem, ahol I. osztályos történelemtanárom, Kiss György számomra emlékezetes „húzása” volt, hogy aki fel tudta mondani a tankönyv végén lévő időrendi táblát, azt a továbbiakban nem feleltette. Megtanultam, „felmondtam” – és elkezdett érdekelni, hogy mi van az évszámok mögött. Aztán itt is akadt egy könyv, amely

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

„felelős” lett későbbi történelemtanárságomért, Karsai Eleknek *A berchtesgadeni sasfészekről a berlini bunkerig* című munkája. Ez az olvasmányos, bár a korabeli tendenciózus szellemben megírt munka felkeltette érdeklődésem a világtörténelem iránt is, bár egyben megalapozta – nevem ellenére – a katonasággal szembeni viszolygásomat is. Ezt az egyetem előtti, 11 hónapos sorkatonai szolgálat negatív élményei tovább erősítették.

Kik voltak a legjobb tanáraid az egyetemen, akik követendő mintát nyújtottak számodra?

Hatalmas élmény volt, hogy az ország akkoriban egyértelműen első egyetemére, az ELTE-re kerülhettem. A történelem mellé a magyar szakot választottam (eredetileg földrajzos szerettem volna lenni, de ilyen szakpár akkor csak Debrecenben volt), azonban világos volt, hogy a történelem érdekelt jobban. Kiemelkedő tudósok, tanárok sora tanított, akik közül néhány nevet ki kell emelnem. Bár az ókor sohasem állt érdeklődésem középpontjában, Hahn István órái különleges élményt nyújtottak. Mindig tele volt a terem, ahol a nagyelőadását tartotta. Másik kedvenc, egyetemes történelmet oktató tanárom Urbán Aladár volt, aki keményen követelt – ez messze nem mindenkire volt jellemző –, de sokat is adott. Lebilincselően elevenítette fel a francia forradalom, illetve az amerikai függetlenségi háború történetét. A csúcstól azonban számomra – és sokunk számára – Szabad György tanár úr hazaszeretetre is nevelő, talán néha kissé pátoszos órái jelentették. Nem véletlen, hogy a szakdolgozatomat is hozzá írtam – tizedmagammal.

Pályád a közoktatásban kezdődött. Hol tanítottál, és hogyan emlékszel vissza ezekre az évekre?

Pályakezdésem minden túlzás nélkül ragyogónak mondható. Fél éves szakmunkás iskolai „bemelegítést” követően egy rákospalotai általános iskolába kerültem, ahol két szaktárgyammal, a magyar irodalomnak és a történelemnek az integrált tanítását próbálhattuk ki kolléganőmmel, Kalas Józsefné Zsigárdi Györgyivel. Furcsa és egyben felemelő volt, hogy a kezdet kezdetén mást csinálhattam, mint ami a tantervben volt, hiszen mi állítottuk össze a tananyagot is. Később a kísérlet mellé állt az akkori Országos Pedagógiai Intézet Történelem Tanszéke Szebenyi Péter személyében,¹ aki mentorunk lett. Hatalmas kedvvel és lelkesedéssel vettem magam a munkába, boldog voltam, hogy tanár lehetek. Ennek bizonyítéka, hogy amikor két évvel 1971-es pályakezdésem után a Zrínyi Katonai Kiadóhoz kerülhettem volna szerkesztő-lektornak – a tanárihoz képest csaknem dupla fizetésért –, nemet mondtam. Ebben persze szerepet játszott a katonasággal szembeni viszolygásom is.

Mi az, amit legjobban szeretted a tanári munkában?

Kísérleti, úgynevezett egésznapos iskolában tanítottam, ami azt jelentette, hogy szinte együtt éltem a diákjaimmal. Nemcsak tanítottam, de együtt tanultunk, együtt mentünk közös múzeumi, színházi és uszodai programokra, sőt együtt játszottunk, pingpongoztunk, fociztunk is. Mintha a gyerekeim lettem volna, és mintha én is újra gyerek lettem volna! Aztán öt év múltán váratlanul hívtak a helyi gimnáziumba, a Dózsába tanítani. Ez – akkor azt hittem – pályám csúcspontját fogja jelenteni, hiszen hajdani alma materembe kerültem, ahol volt tanárain egész sora tanított, köztük a másik szakomat, a magyart „megalapozó” Csonka Ferenc tanár úr, mindenkori tanári példaképem, aki régi magyar irodalmat kutató irodalomtörténészek számára latinból műfordításokat is készített, még jóval nyugdíjazása után is.

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

Térjünk még vissza általános iskolai tanári éveidhez, illetve a tantárgyi integrációval kapcsolatos említett kutatásotokhoz. Mi volt ennek a lényege?

Tulajdonképpen az MSZMP KB 1972-es határozata indította el a kísérletet, mely – egyebek mellett – fel akarta számolni a tantárgyak szétaprózottságát, és nagyobb, közös tantárgyakat kívánt volna létrehozni. Ez azoknak a próbálkozásoknak a sorába illett, amelyek Kármán Mór dualizmuskori tantervétől kezdődően jellemezték a magyar oktatásügyet – általában azonban annak peremén –, például Nagy László Új Iskolájában vagy Németh László 1945 utáni hódmezővásárhelyi kísérletében, vagy az 1960-as években az Arany János Gimnáziumban végrehajtott „tantárgyi koncentrációs” próbálkozás során. Rendkívül izgalmas időszak volt ez. Bemutató órák egész sorát tartottuk, ezek egyikét meglátogatta az akkori művelődésügyi miniszter – hajdani tanító –, Ilku Pál is, mintegy huszadmagával.² Furcsa volt, hogy csaknem több vendég ül az osztályban, mint ahány diák.

A tantárgyakat ma is „elaprózva” tanítjuk, vagyis ez a kísérlet is a korábbiakhoz hasonló sorsa jutott...

Feladatunk az általános iskolai irodalom- és történelemtanítás integrálása lett volna, de amennyire logikusnak tűnt, annyira számos akadály merült fel. A legjelentősebb az volt, hogy az irodalomtanításban megjelent a komplex esztétikai nevelés programja, amely a tárgyat inkább az úgynevezett esztétikai tárgyakhoz (rajz és műalkotások elemzése, ének-zene) közelítette. Az irodalmi művek történelmi háttére helyett azok esztétikai szempontú elemzése, „lelke” lett fontos, a korábban erőltetett „mondanivaló” és történelmi háttér helyett. A tanterv ebbe az irányba változott, és bár a kísérlet még jó évtizeden át folytatódott, közoktatásbeli „hozadéka” csupán a *Köznevelésben* megjelent öt közlemény lett, mely tananyagjavaslatok formájában adta közre a két tárgy általános iskolai koncentrációs, sőt integrálási lehetőségeit. Meg egy doktori értekezés a kísérleti koncepcióról és tapasztalatairól, amelynek témavezetője a korszak jeles történelemmethodikusa, Balázs Györgyné volt.³ 1988-ban summa cum laude minősítéssel védhettem meg e munkámat.

Hogyan volt ideje akkoriban egy tanárnak arra, hogy a napi rutin mellett részt vegyen egy ilyen kutatási programban?

Ez jó és praktikus kérdés, hiszen a mának is szól. Nos, részben elhatározás kérdése, hogy a rutinba akarunk-e „fulladni”, vagy szeretnénk-e kipróbálni mindig valami újat. Erre nekem megvolt a lehetőségem, ami persze nem mindig adott, de meg lehet teremteni, amihez elszántság, újat akarás és sok-sok munka szükséges hozzá. Ez utóbbi nehéz lehet a mai magas óraszámok mellett. Nekem ebben is szerencsém volt, hiszen iskolánk felső tagozatának egésznapos, vagy más elnevezéssel iskolaotthonos jellegéből következően csupán 10 körüli volt a heti óraszámom, a többi napközis, valamint úgynevezett kultúr- és sportprogram volt. Az is sokat segített, hogy igen fiatalon – 27 évesen – a kerületi történelemtanári munkaközösség-vezetője lettem, ami lehetőséget nyújtott a részvételre fővárosi, sőt országos továbbképzéseken. Így rálátásom lett nemcsak helyi, hanem országos szakma- és oktatáspolitikai ügyekre. Ennek keretében részt vehettem például a készülő, 1978-as tanterv munkálataiban is.

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

Amelynek a bevezetését – a szakirodalom tükrében – igen alapos szakmai előkészítő munka előzte meg. Azóta mintha nem lett volna idő ilyesmire, leszámítva az új típusú érettségi előkészítését az ezredforduló körüli években.

Ez sajnos így van, bár az első, 1995-ös Nemzeti alaptanterv előkészítő munkája is hasonlóan hosszú és alapos volt. Az 1978/80-as tanterv „gazdája” az Országos Pedagógiai Intézet volt, melynek tanszékei közül különösen a történelem emelkedett ki, Szabolcs Ottó vezetésével. Nem véletlen, hogy a középiskolás tantervek szerkesztője Szabolcs Ottó volt, az általános iskolai tantervekének pedig a szintén történész Szebenyi Péter.⁴ Komoly – korabeli szóhasználattal – társadalmi vita kísérte, a *Köznevelés* 1976-ban közreadta a tervezetet, amelyet mindenki véleményezhetett – nemcsak az, akit felkértek –, persze nem ideológiai szempontból... És komoly megbeszélések, viták voltak az észrevételek kapcsán, amelyek nem „halhattak el” teljesen. Szóval a diktatúrába beszívárgott némi demokrácia is, amelyet az úgynevezett módszertani szabadság elvének meghirdetése és részbeni megvalósítása is fémjelzett.

Hogyan látod a munka eredményét? Mi volt az 1978/1980-as tanterv legnagyobb újítása az előző, az 1958/1962-es tantervhez képest?

Az általános iskolai történelemtanterv előkészítő munkáját tudom kiemelni és értékelni. Három területen folyt kísérlet előzetesen: kipróbálták szociológiai minta alapján kiválasztott 10-10 iskolában az új tanterv követelményrendszerét, munkafüzetait és feladatlapjait. Mindhárom újdonság volt, hiszen a korábbi tantervek jellemzően csak tananyagot tartalmaztak, munkafüzetek ekkor még csak más tárgyakból – például földrajzból – voltak, feladatlapok történelemből pedig csupán kísérleti jelleggel jelentek meg. Komoly fogalomszint-vizsgálatok előzték meg a történelmi fogalmak tantervi bevezetését is, mintegy 100-100 általános és középiskolában, több mint 7000 fős tanulói populációban.⁵ Bár a szakirodalom a korabeli szóhasználat nyomán az 1962-es tantervet nevezi reformtantervnek, de az 1978/80-as volt igazán az. Nevelésközpontú szemléletéből következően a hangsúly a tananyagról a követelményrendszerre került, amely a képességfejlesztést állította a középpontba.

Mit jelentett ez pontosabban? Mely képességek álltak ekkor előtérben?

Például világnézeti, erkölcsi, politikai nevelési követelmények, jó adag – persze marxista – ideológiával, de benne, a tanterveink történetében először, a történelmi fogalmak rendszerével. Továbbá az információszerzés, a történelmi időben és térben való tájékozódóképesség, valamint a történelmi gondolkodás. Ebben a tantervben manifesztálódott az 1973-as tananyagcsökkentés során bevezetésre került tananyag-differenciálás is, tehát a törzs- és a kiegészítő anyag megkülönböztetése. Az állampolgári ismeretekkel integrált tárgy lett a történelem, az általános iskolai tanítás alapelvévé vált az történettánításon alapuló és tanulói tevékenységközpontú történelemtanítás. Ezek a tanítási elvek máig érvényesek.

Mennyire épült be mindez a gyakorlatba?

Az új tantervek gyakorlatba való átültetését szakkönyvek segítették, például Szebenyi Péter: *Történelemtanításunk a korszerűsítés útján* című műve,⁶ új főiskolai jegyzetek, mint a Sallai József–Veress Géza által jegyzett *A történelem tanítása*,⁷ valamint a Bernáth János által szerkesztett *A történelem tanítása – Gyakorlatok a történelemtanítás módszertanából*,⁸

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

továbbá segédkönyvek, valamint tanári továbbképzések és segédkönyvek egész sora, kicsit hasonlóan ahhoz, ahogyan az 1995-ös első Nemzeti alaptanterv bevezetése idején történt. Annak a megítélése azonban, hogy az új célok mennyire valósultak meg, nehezebb kérdés. Az alaposabban előkészített általános iskolai szemléletváltás mindenképpen sikeresebb volt. Munkáltató jellegűvé váltak a történelemórák, nagyobb lett a módszertani változatosság, például a csoportmunka általánossá válásával. Nem véletlen, hogy a tantárgyak népszerűségi rangsorában a történelem tartósan a második helyet foglalta el a biológia mögött.

És a középiskola?

Ott már nem volt ilyen egyértelmű a helyzet. A jegyzeteltető tanári előadás által meghatározó jellege lényegében az új kétszintű érettségi bevezetéséig fennmaradt, néhol még utána is. Az általános iskolában ezt a történettantároláson alapuló történelemtanítás és a tanulók fokozottabb órai tevékenykedtetése jobban felváltotta, már az 1980-as évektől.

Új tankönyvek is készültek ebben az évtizedben.

Ennek a folyamata páratlan újdonság volt a szocialista rendszerben. Nyílt tankönyvírói pályázatokat hirdettek, a kísérleti általános iskolai tankönyveket kipróbálták a szentendrei járás iskoláiban és a főiskolák gyakorlóiskoláiban, a komoly véleményezéseket alaposan megvitatták, majd így véglegesítették a könyveket. Persze itt is volt kivétel, mert a 8. osztályos történelemkönyv nem bizonyult „ideológiailag megfelelőnek” – persze nem ezt kommunikálták, hanem hogy nem elég „gyerekbarát” –, ezért végül „megbízható emberrel” írták meg. Az irodalomkönyvek körül pedig valóságos „tankönyvháború” robbant ki,⁹ ami ott viszont pozitív hozadékkal járt, hiszen – először a szocialista időszakban – alternatív, választható tankönyvek is születtek.

Mely történelemtankönyveket emelnéd ki az ekkor kiadottak közül?

Leginkább a két újkoros kötetet. A 7. osztályos Helméczy Mátyás-féle¹⁰ és a III. osztályos Závodszy Géza által írt gimnazista tankönyv¹¹ új tankönyvtípust hozott létre egyrészt a törzs- és kiegészítő anyag megkülönböztetésére szolgáló tördeléssel, másrészt a nem csupán illusztrációs célú, hanem magyarázatokkal és feladatokkal ellátott képanyaggal, illetve a szövegek közötti kérdés- és feladatrendszerrel. Sikeresek voltak az ókorral foglalkozó könyvek, így az 5. osztályos Filla István-féle első négyszínnyomású történelemtankönyv, amelyet az 1980-as budapesti történelemvilágkongresszuson példaként állítottak más országok közoktatása számára is,¹² vagy az I. osztályos gimnáziumi Gyapay-Ritoók-féle munka.¹³ A célzottan feladatmegoldató történelemtanításhoz nagyon jól használható volt a 6. osztályos Balla Árpád-féle tankönyv is.¹⁴ A felsorolt tankönyvek sikerességét bizonyítja, hogy módosításokkal ugyan, de túléltek a rendszerváltozás viharait, sőt némelyik még az ezredfordulót is.

A tankönyveken kívül sok más eszközt is használtak a tanításban, például olvasókönyveket, írásvetítő-fóliákat – ezekre én is élénken emlékszem általános iskolás koromból.

Ebben is ekkoriban következett be a döntő változás. Megszűnt az az állapot, hogy legfeljebb egy térkép kell a történelemtanításhoz. Atlaszok, olvasókönyvek, forrásgyűjtemények jelentek meg, általánossá váltak a munkafüzetek, falitérképek (ezek képes változata is megjelent a Képes történelmi atlaszhoz hasonlóan), valamint időszakok, diasorozatok, hangosított diasorok, írásvetítő-transzparencsok, tanulói egységcsomagok jöttek létre. A mai digitális

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

világ túllépett ezeken, de akkoriban ezek az eszközök forradalmasították a tanítást. Ismét szertáras tárgy lett a történelem, mint ahogy már a XIX-XX. század fordulóján is az volt.

Térjünk vissza a pályához, oda, hogy rövid középiskolai működés után, az 1970-es évtized vége felé a felsőoktatásba kerültél.

Nagy lelkesedéssel kezdtem középiskolai tanári pályafutásomat is 1976-ban, csodálatos kis osztályom lett, ünnepséget rendeztem, eközben OPI-s megbízatásaim is voltak. Teljesen váratlanul ért a felkérés, hogy pályázzak az 1975-ben – az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola (ma Eszterházy Károly Katolikus Egyetem) fiiláléjaként – alapított csepeli kihelyezett tagozat történelmes szakmetodikusi állására. Ajánlóm, mint utóbb megtudtam, Szebenyi Péter volt, az alakuló csepeli tanszék vezetője pedig korábbi OPI-s kollégája, Eperjessy Géza,¹⁵ aki meghívott erre a feladatra. Ő a felesége révén, aki az iskolaotthonos kísérletek országos összefogója, irányítója volt, és többször ellátogatott Bogánacs utcai hajdani általános iskolámba is, már némileg ismerhette a munkámat. „Kis magyar történetnek” tűnhet mindez, de mondhatjuk a csillagok szerencsés együttállásának is. 30 éves voltam ekkor, tanárnak már nem annyira fiatal, főleg nem pályakezdő. De a történelmes módszertanossághoz talán még nem rendelkeztem kellő tapasztalattal, ezért töprengenem kellett, megragadjam-e a lehetőséget. Végül is a pályázás mellett döntöttem azzal, hogy óraadóként továbbviszem általános iskolámban az integrációs kísérletet, melyet egyébként középiskolás időszakomban is folytattam. Tehát tovább gyűjthettem a tanítási tapasztalatokat is, egészen 1988-ig.

Miért Csepelen jött létre a főiskola, és miért éppen ekkor?

A budapesti főiskolai tanárképzés története hosszú történet, jelenleg az anyagot gyűjtöm ennek megírásához, a cím is megvan már: „Volt egyszer egy főiskola”. Ebben meghatározó az a majd harminc év, amit a „cégtábláját” többször változtató – 1975–1983 között csepeli kihelyezett tagozat, 1983–1989 között ELTE Általános Iskolai Tanárképző Főiskolai Kar, 1989–2003 között ELTE Tanárképző Főiskolai Kar –, de képzési céljaiban és tartalmában – meg abban, hogy sohasem önálló –változtatlan intézmény történelem tanszékén tölthettem. Külön értekezés témája lehetne, hogy a '70-es évek közepén miért Csepelen kellett létrehozni tanárképző főiskolát. Az meghatározó volt, hogy jelentős általános iskolai tanárhiány volt ekkoriban a fővárosban és környékén, sok volt az úgynevezett képesítés nélküli tanerő. A csepeli helyszínt a politika jelölte ki azzal a jól hangzó, de mint később kiderült, hogy üresen csengő jelszóval, hogy „munkáskerületnek főiskolát”. Igaz, kezdetől az volt a terv, hogy az intézmény az ELTE része legyen, ami 1983-ban valósult meg, sajnos csak 20 évre.

A marxista ideológia alapvetően rányomta bélyegét korabeli történelemtanításunkra. Mennyire volt fojtogató ez a légkör egy fiatal, lelkes történelemtanár, illetve tantárgy-pedagógus számára?

A forradalom után itt is a kemény kéz politikája érvényesült, majd az 1960-as évektől fokozatosan erősödött a szakmaiság. A '70-es évtizedben, Szebenyi Péter kifejezésével élve, a decentralizált centralizmus vált jellemzővé, amely elengedte a szakfelügyelet minisztériumi irányítását, de megnövelte a megyei szakapparátus és az intézményvezetők hatáskörét. Így jöttek létre a megyei tanácsok „kiskirály” művelődési osztályvezetői – ilyen volt a fővárosban Mezei Gyula –, meg a nagyhatalmú igazgatók. Én kezdő tanárként ebbe „születtem bele”. Talán nem véletlen, hogy magyaros szakfelügyelőmet „Ordasnak” becézték a kollégák,

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

aminek indokoltságát magam is megtapasztaltam. Egy másik jellemző apróság: igazgatóm megrótt azért, mert az Árpád-házi királyok leszármazási tábláján, amely a szaktantermünkben volt kifüggesztve, a „Szent” melléknevet is kiírtam Istvánnál, Lászlónál. Ilyen világ volt akkor.

Mai ésszel nehéz elképzelni, hogy az ember jól érezze magát a pályán ilyen körülmények között...

Két szlogen volt akkoriban, melyek ellentmondtak, de ki is egészítették egymást. Az egyik, hogy „a tanterv törvény”, a másik, hogy amikor bemész az osztályba, és becsukod magad mögött az ajtót, azt csinálsz, amit akarsz. Volt, aki az elsőhöz tartotta magát, a jobbak azonban az utóbbi szellemében cselekedtek. Amikor a „világnézeti nevelés a történelemtanításban” volt a kötelező továbbképzési téma az általam vezetett XV. kerületi történelemtanári munkaközösségben, erre jött el a legkevesebb kolléga. A tanári állásfoglalás tehát eléggé világos volt: első a szakma. Az 1980-as évekre aztán az addig kemény szakfelügyelet fellazult és szaktanácsadássá „szelídült”, a párttitkárokkal megtámogatott igazgatók tevékenysége is egyre lazábbá vált. Az 1985-ös közoktatási törvény tovább tágította a módszertani szabadság kereteit. 1987-ben pedig már a tanári közvélemény ellenállásán bukott meg egy új gimnáziumi történelemtanterv bevezetésének a kísérlete.

A kor szakmai folyóirata a Történelemtanítás volt. Mi volt ennek a szerepe?

1989-ig minisztériumi támogatással és OPI-s irányítással működtek a szaktárgyi folyóiratok, köztük az akkor még természetesen papíralapú *Történelemtanítás*. 1964-től szerkesztője az a Szabolcs Ottó volt, aki az általa szervezett konferenciák révén egyaránt jó kapcsolatot tartott fenn a vezető történészekkel, a tanártársadalommal és az oktatáspolitikai irányítóival. A folyóirat szellemisége és arculata természetesen tükrözte a kor ideológiai követelményeit, de különösen az utolsó évtizedében a módszertani szabadság fóruma is lett, ebbéli sokszínűségével, és nagy segítség volt az igényes történelemtanároknak.¹⁶

Korábbi mondataidból az következik, hogy a szakfelügyelet a hatalom eszköze volt, viszont a Történelemtanításban olyan szakmai publikációk is megjelentek szakfelügyelők tollából, amelyek mai szemmel is színvonalasnak tűnnek.

Nemigen voltak képzetlen szakfelügyelők. A megyei vezető szakfelügyelők, Budapesten Filla István, majd az „én időmben” Bíró Ferencné ideológiai elkötelezettsége nem lehetett kérdéses, ugyanakkor szakmaiságuk is elismerésre méltó volt. Az akkoriban a Fazekas Mihály Gimnáziumban helyet kapó Fővárosi Pedagógiai Intézetnek színvonalas, bemutatóórákkal is egybekötött továbbképzései voltak, sőt Bíró Ferencné vezetésével egy teljesen önkéntes történelemtanári alkotó kör is működött hosszú évekig, melynek „végterméke” az *Ezer gyakorló feladat a történelem tanításához* című kiadvány lett a '80-as évek vége felé, amely a tanulói munkáltatást kívánta segíteni.¹⁷ A *Köznevelés* hasábjain egyébként kétszer is, 1964–65-ben és 1969–71-ben, jelentős vita zajlott a szakfelügyeletről, de ez a *Történelemtanításban* – és a többi szaktárgyi folyóiratban – kevésbé tükröződött.

A rendszerváltás előtti évtizedekben szinte minden évben sor került egy történelemtanítással foglalkozó vándorgyűlésre, nyári akadámiára, konferenciára...

Valódi nosztalgiával gondolok vissza ezekre az eseményekre. Különösen a nyári történelemtanári konferenciákra Keszthelyen – talán abszurd, de az 1976-ost a nászutammal

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

kötöttem össze –, illetve a *Történelemtanítás és ...* című konferenciákra. Ez utóbbiak tantárgyközi jellege volt előremutató, mert tárgyunk kapcsolatát kutatták az irodalommal, a földrajzzal, a művészeti neveléssel,¹⁸ múzeummal, könyvtárral, levéltárral.¹⁹ De volt két Országos Történelemtanítási Konferencia, 1967-ben, amely még erősen átpolitizált volt,²⁰ majd 1977-ben *Történelemtanítás és személyiségfejlesztés* címmel, mely már „szakmaibb” módon az új tanterv bevezetését volt hivatott előkészíteni.²¹ Ezek a konferenciák azonban – nem a résztvevők létszámában, hanem jelentőségükben – eltörpültek a Glatz Ferenc vezetésével a rendszerváltozás környékén lezajlott békásmegyeri konferenciákhoz képest, melyek egyfajta mentőövet dobtak az elbizonytalanodó történelemtanári társadalom számára az átmenet éveiben.

Kik mentek el ezekre a rendezvényekre? Hogyan volt rá idő és anyagi fedezet?

Ezek a konferenciák mindig több száz résztvevővel zajlottak, az első NAT-változattal foglalkozó tanácskozáson, 1990-es közel ezren voltak Székesfehérváron. Hogyan jutott idő és pénz a részvételre? Jó kérdés. Ez akkoriban nem pénzkérdés volt, mely nem határozta meg annyira világunkat, mint manapság. Időnként fizetett a küldő intézmény, és a részvételi költségek sem voltak megfizethetetlenek, sőt a rendezvények gyakran ingyenesek voltak. Valahogy minden jobb tanár úgy érezte, hogy valami fontosból marad ki, ha nincs ott. Ma ez már nagyon másképp van! Lehet, hogy szentségtörés, amit mondok, de a rendszerváltozásnak ilyen negatív következményei is voltak, nemcsak az azt követő növekvő munkanélküliség és az infláció, és ezt ne vegye senki az előző rendszer iránti nosztalgiának, mert ilyen nincs bennem.

Egyik írásodban a „tantárgy-pedagógia aranykoraként” jellemezted a Kádár-korszak évtizedeit. A már említett tantervi reformon túl mit tartasz a szakma legnagyobb érdemének vagy eredményének?

Soha annyi nagyszerű történelmes tantárgypedagógus nem működött, mozgósítva és intézményük „védőbúrája alá” vonva kiváló, a közoktatásban működő tanárok egész sorát, mint ezekben az 1970-es–1980-as években. Ilyen védőbúra volt a már többször emlegetett OPI is, amely megérdemelné, hogy megírja valaki a történetét. Ez az intézmény előbb tanszéki rendszerben működött, majd sajnos kissé elbürokratizálódott, de kiváló szakemberei révén mégis sok jó ügyet felkarolt és – bár akkoriban nem így mondták – menedzselte, nemcsak a tanterv ügyét. És nagyszerű műhelyei voltak a közoktatás „modernizációjának” az egyes egyetemeken, főiskolákon is – főleg az ELTE-n, Pécsen, Debrecenben, Egerben és Nyíregyházán –, sőt a Magyar Tudományos Akadémia is operatív módon foglalkozott a közoktatás fejlesztésének az ügyeivel. Jellemző azonban, hogy az akadémiai szférához tartozó Glatz Ferenc később a „metodika uralma”-ként írta le ezt azt időszakot. Ennek negatív felhangját változtattam pozitívvá, amikor a tantárgy-pedagógia aranykoráról írtam. Ugyanazt mondom, de nagyon másképp!

A korszakban több főiskolai vagy egyetemi jegyzet készült a történelem tantárgy pedagógiájának témakörében, mások mellett Veres Judit, Eperjessy Géza, Vas Károly, Annási Ferenc, Bernáth János, Sallai József, Veress Géza tollából. Mely művet vagy műveket tartottad ezek közül a legeredetibbnek?

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

Az „aranykort” leginkább e jegyzetek reprezentálták, jelezve a tanárképzésben a metodika súlyának a növekedését. Több ilyen összefoglaló jelent alig másfél évtized alatt, mint előtte egy évszázadig! Feltűnő azonban, hogy ezek inkább a főiskolai tanárképzésre vonatkoztak, ami jól tükrözi, hogy a mesterségbeli tudás fejlesztését itt fontosabbnak tartották. Nehéz választani a felsorolt munkák közül. Míg Veress Judit ideológiától igen erősen terhelt kötete más szempontból, szakmailag nagyon előremutató volt,²² addig a Sallai József – Veress Géza szerzőpáros munkája aktuálisan sokat segített az új, 1978/80-as tanterv bevezetésekor.²³ Én legtöbbször mégis Vas Károly munkáját értékelem, amely mértékletes mennyiségű tartalommal is kellően iránymutató tudott lenni mindkét iskolatípusban tanító kollégák számára.²⁴ A módszertanok egyetemi súlyáról sokat elárul, hogy az Eperjessy Géza által szerkesztett egyetemi jegyzetről – bár akkoriban már rendelkezésre állt – magam is csak képzésem lezárulása után értesültem.²⁵ Hozzá kell tennem, ez nem így volt a magyaros módszertanokkal, mert ott Szemere Gyula nyelvtani és Makkai Gusztáv irodalomjegyzetét igencsak használtuk.²⁶

Jelentek meg – még az 1980-as években is – szovjet tantárgy-pedagógiák fordításai. Ezek mennyire hatottak a magyar történelemtanításra?

Én két ilyenről tudok. Az egyik *A történelemtanítás időszerű kérdései a Szovjetunióban* címmel megjelent válogatás volt, mely 1977-ben Szebenyi Péter szerkesztésében látott napvilágot.²⁷ Kétségtelen, hogy felüldülést jelentett Karcovnak a negyedszázaddal korábban megjelent, még a sztálini időkben készült *A történelemtanítás módszertana* című könyvéhez képest,²⁸ a benne megjelent írások, például a „Lenin műveinek a tanulmányozása a VIII. osztályban” című tanulmány, mégsem váltottak ki nagy visszhangot tanárberkekben – és akkor finoman fogalmaztam. Azonban – hogy-hogy nem – az 1978/80-as tantervbe az akkor megjelenő forrásfeldolgozó órák témái közé bekerült *Lenin beszéde a Komszomol III. kongresszusán*. Bár ilyen órát nem láttam és nem is tartottam.

Melyik volt a másik szovjet kézikönyv?

A másik a Dajri–Korovkin páros által szerkesztett, többszerzős *A történelemtanítás módszertana* című munka volt,²⁹ mely a szovjet történelemtanítás kétkötetes úgynevezett „nagy metodikájának” a felére zsugorított magyar fordítása volt az 1980-as évek közepén. A fordítás szó szerint értendő, hiszen a példák is a szovjet történelemtanításból származtak, melyekkel nemigen tudott mit kezdeni a magyar olvasó. Ugyanakkor véleményem szerint a korábbi szovjet munkákhoz képest ez egy viszonylag korrekt és korszerű összefoglalás volt, mely a fejlesztő történelemtanítás jegyében íródott, komoly fejlődéslélektani háttérrel is felvillantva. Ez azonban már a „béketáborból” való kihátrálásunk időszaka volt, a figyelem egyre inkább a régóta áhított Nyugat irányába fordult, más munkák már az ottani – francia, angol, amerikai és német – történelemtanítási minták irányába terelték a kollégák érdeklődését.³⁰

Az 1970-es és 1980-as évtizedben számos (kis)monográfia is született. Melyeket emelnéd ki közülük színvonal, jelentőség szempontjából?

Egyértelműen Szebenyi Péter munkáit. Ő volt a hazai történelemtanítás ügyének legelszántabb harcosa, és különböző pozícióiban – volt például az FPI igazgatója is – ő is tette érte a legtöbbet. Különösen a közoktatásunk alapját jelentő általános iskolai

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

történelemtanításért tett sokat. 1969-ben jelentette meg a csoportmunkáról írt könyvecskéjét,³¹ amely akkoriban a reveláció erejével hatott Buzás Lászlónak a csoportmunka általános pedagógiai használatát bemutató munkája mellett.³² Az új, 1978/80-as történelemtanterv bevezetését segítő munkáját már említettem, és az imént megidézett szovjet módszertan kiadója is ő volt. Tantárgytörténeti munkája, a *Feladatok – módszerek – eszközök. Visszapillantás a hazai történelemtanítás múltjára* sok szempontból tanulságul szolgálhat a mának is,³³ és ideológiáját leszámítva az én ilyen irányú munkásságom számára is mintául szolgált.

*Szebenyi mellett kiket tartasz számon, mint a szakma jeles korabeli képviselőit?*³⁴

Nagy generáció kortársa lehettem. A korábban említetteken kívül első helyen nevezném meg Unger Mátyást, aki a középiskolai történelemtanításban Európában az elsők között szorgalmazta a forrásfeldolgozást 1958-ban megjelent munkájában,³⁵ és több könyve, kézikönyve jelent meg később is ebben a témában, bár a legjelentősebbnek a tantárgytörténeti áttekintését tartom, mely *A történelmi tudat alakulása középiskolai történelemtankönyveinkben a századfordulótól a felszabadulásig* címmel jelent meg 1976-ban.³⁶ De folytathatnám a sort a korábban már felsorolt jegyzetirókkal, vagy említhetem még Szabó Károlyt, Zsoldosné Olay Ágneszt, Vladár Ervint, Bodó Györgyöt, Pesti Jánost,³⁷ Horányi Istvánt, vagy a tudós tanárok sorában Waczulik Margit, Sári Gusztáv, Borovics György, Szamosújvári Sándor, Porcsalmy János nevét. És persze Balázs Györgynét, aki foglalkozott az akkoriban újdonságnak számító korképkutatással, amelynek során – ez ma már evidenciának számít – a mindennapok történetének bevonását szorgalmazta tantárgyunk tanításába,³⁸ munkássága legjelentősebb része azonban a Berend T. Iván nevével fémjelzett integrált történelemtanítási kísérlet szervezése, vezetése és összegzése volt,³⁹ amely a mi irodalmat és történelmet egymáshoz közelítő kísérletünkkel szemben, a társadalomtudományi ismereteket kísérelte meg integrálni a történelemtanításba. Balázné, már a rendszerváltozást követően, még egyszer összegezte kísérleti tapasztalatait egy, a megérdemeltnél akkor kisebb visszhangot kiváltó – könyvben,⁴⁰ szándékai szerint erősen útmutató jelleggel.

A jogi, gazdasági, szociológiai ismeretek helye viszont azóta is megoldatlan kérdés a tantárgy tanításában.

A kutatás Berend T. Iván *A történelem mint tudományos diszciplína – és mint iskolai stúdium* című előadása nyomán indult 1975-ben, és történészek és történelemtanárok addig ritkán tapasztalt együttműködésével valósult meg Balázs Györgyné operatív vezetésével. Külön általános iskolai és középiskolai munkacsoportok működtek történészek és történelemtanárok közös részvételével, akik olvasófüzeteket állítottak össze és ezek segítségével tanítottak. A kutatásnak általános iskolai lenyomata volt az állampolgári ismeretek 1984-es bevezetése,⁴¹ aminek a fogadtatása finoman szólva is hűvös volt, nyilván az erős ideológiai töltet miatt. De lényegében ez a kísérlet alapozta meg a rendszerváltozást követően megjelent NAT-ok Ember és társadalom című műveltségi területének a tartalmát is.

Voltak-e hozzád közelebb állók, akár barátaid vagy példaképeid a kollégáid között? Ha igen, felidéznéd velük kapcsolatban néhány személyes emlékedet?

Rám legnagyobb hatással évtizedeken át tanszékvezetőm, Eperjessy Géza segítőkészsége, tanácsai, de leginkább embersége volt.⁴² Soha nem dorongolta le kollégáit, akkor sem, amikor

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

azok maguk is tudták, hogy hibáztak, közvetlensége meg olyan volt, mit másnak a levegő. Természetes. Szabolcs Ottóval volt még gyakori munkakapcsolatom, hiszen jó fél évtizedig azonos tanszéken, sőt beosztásban dolgoztunk. Munkabírása és szervezőkészsége nyolcvanévesen is páratlan volt, miközben ontotta a munkákat. Kevesen tudják, hogy több mint ezer publikációja jelent meg, megérdemelne egy külön bibliográfiát! Hajdani mentoromhoz, Szabenyi Péterhez is sok személyes emlék fűz, a legfájdalmasabbat idézem fel. Amikor már halálos beteg volt, összerendezte nagyon jelentős szakmai hagyatékát, és többünket magához kéretett, hogy átadja annak egy-egy szeletét további gondozásra. Nekem a tantárgytörténeti munkássága jutott. Van még restanciám bőven ezzel kapcsolatban, bár munkásságom utóbbi évtizedeiben ez a terület jelentősen előtérbe került.

Térjünk át a rendszerváltásra. A legdöntőbb változás a történelemtanárok számára minden bizonnyal az volt, hogy megszűnt a történelem kötelező osztályharcos értelmezése.

A legnagyobb kérdés az volt, hogyan lépjen túl a marxista szellemiségen az addig arra nevelt tanártársadalom. Valljuk be, ez nem mindenkinek sikerült azonnal, és ezt időnként tükrözték a tankönyvek, tankönyvírók is. Nyilvánvaló volt, hogy nem valósulhat meg azonnal, ahogy a pesti vicc fogalmazott a szovjet XX. kongresszus kapcsán, hogy „mától kezdve minden másképp volt”. Szerencsére történetírásunk és történetíróink többsége már korábban is egyre kiegyensúlyozottabb szellemiségű volt, ami a tanárképzés és -továbbképzés révén átszivároghatott az egy ideig meghasonlott helyzetbe kerülő tanárainkhoz. Egyébként köztük is voltak mindig – nem is kevesen – „másképp gondolkozók” – bár talán nem annyian, mint ahányan utóbb vallják magukat –, akik jellemzően az egyre gyarapodó alternatív iskolákban bontakozhattak ki az 1980-as évek második felétől. Mindenesetre a marxista ideológia béklyói a rendszerváltozást követően is tovább éltek egy ideig. A bizonytalanságot jól jellemzi, hogy évekig nem kérdezhettük az 1945 utáni történelmet az érettségien és a felvételin, és az sem véletlen, hogy a legnagyobb, sokszor öltre menő viták a 8., de főleg a IV. osztályos tankönyvek körül dúltak. Ennek jellemző példája, hogy amikor tanszékvezetőm, Salamon Konrád, az új IV. osztályos történelemtankönyv írója⁴³ egy fővárosi rendezvényen az addig nagy októberi szocialista forradalomnak nevezett esemény valójában puccs jelegét fejtegette, valósággal nekiestek a résztvevők.

Van olyan kutatás, amely szerint a tankönyvek ismeretanyaga sok tekintetben változatlan az 1970-es évek óta.⁴⁴

Az általam hivatkozott tanulmány egy igen széles körű, több tárgyra vonatkozó vizsgálat eredménye. A kérdésedben rejlő sommás megállapítással tárgyunk esetében azért vitakoznék, mert ha kézbe vesszünk egy rendszerváltozás előtti, meg egy mai történelemtankönyvet, jelentős változásokat tapasztalhatunk, melyek persze lassan, fokozatosan mentek végbe. Hiányoznak például az Oroszország és főleg a Szovjetunió történetét hosszan taglaló tankönyvi fejezetek és a munkásmozgalmi részek. Sokkal részletesebbek viszont a Trianont és következményeit, valamint a holokausztot tárgyaló fejezetek. Arról most nem is beszélve, hogy egyre szűkül az ókor és a középkor tananyaga, és nő az 1945 utáni történelemé, aminek nem ideológiai okai vannak. Az persze igaz, hogy a tananyag struktúrája lényegében változatlan, de a történelmi formációk helyett mégiscsak történelmi korokról beszélünk. Az osztályharcos szemléletet fémjelző események sora maradt ki, mint például a Spartacus-felkelés, a középkori parasztháborúk, a Dózsa-féle

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

parasztháború, az angol forradalom, a párizsi kommün, vagy került átértékelésre, így a francia forradalom, az őszirózsás forradalom, a tanácsköztársaság, a nagy októberi szocialista forradalom, 1956-ról nem is beszélve. Nem szólnak a könyvek 1945 kapcsán felszabadulásról, nem hallgatják el a szovjet megszállás következményeit, és a kádári időszak is átértékelésre került – bár sokak számára nem eléggé. Szóval ne becsüljük le az elért eredményeket, miközben kétségtelenül vannak még feladataink.

A kötelező ideológiával együtt megszűnt a közvetlen politikai befolyásolás is. Milyen volt a '90-es években az oktatáspolitikai és a szakma viszonya?

Az évtized első felében még úgy tűnt, hogy a nagyobb pártok szellemiségének megfelelő tankönyvek versenyeznek majd egymással – persze nem így kimondva –, de a szakma fokozatosan győzött. Evidens volt, hogy egy demokráciát építő rendszerben meg kell szűnnie a pártok befolyásának. Később konfliktust okozott a NAT kérdése, amit az MSZP-SZDSZ koalíció kétharmados többsége zárt le. A történelemtanári közvélemény határozottan ellenezte a NAT-ban „de facto” érvényesülő 6+6 évfolyamos oktatási rendszert, mivel az általános iskolában csak II. József, illetve a francia forradalomig tanítottak volna kronologikus történelmet. Ezt a helyzetet oldotta meg a kerettantervek 2000. évi bevezetése, akkor alakultak ki a máig többé-kevésbé működő tantervi keretek.

1989-ben megszűnt a Történelemtanítás című folyóirat is, utódja a Módszertani Lapok. Történelem és a Történelempedagógiai Füzetek lett.

A deklarált jogutód a Závodszy Géza által gondozott, 1994-ben más néven újjáéledt *Módszertani Lapok. Történelem* lett, mely a szaktárgyi módszertani folyóiratok tantárgyi fóruma volt, ahogyan 1989 előtt is. Ez a folyóirat már a teljes tanári szabadság kibontakoztatásának szolgálatát vállalta fel, a 2003. évi sajnálatos megszűnéséig.⁴⁵Ettől függetlenül jelent meg a korábbi *Történelemtanítás* szerkesztője, Szabolcs Ottó által létrehozott *Történelempedagógiai Füzetek*, mely a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata és az ELTE BTK 29 kötetéből – a kis alakja és terjedelme miatt mondom ezt, nem minősítésként – álló kiadványsora volt, sajnos csak a szerkesztő végleges nyugalomba vonulásáig.⁴⁶

Az ezredfordulón szerzője és alkotó szerkesztője voltál A történelemtanítás gyakorlata és A történelem tanítása című összefoglaló kézikönyveknek. Miért és hogyan születtek meg ezek a munkák?

A rendszerváltozást követően jelentős bizonytalanságok voltak a „hogyan tovább” kérdését illetően. Ezért láttam szükségesnek, hogy akkor már csaknem negyedszázados tapasztalatok birtokában letegyek valamilyen segítséget az asztalra. Először *A történelemtanítás gyakorlata* tantárgy-pedagógiai tankönyvünk született meg csaknem egy évtizedes előkészületet követően.⁴⁷ Ebben nagyszerű segítőtársaim voltak: az azóta sajnos közülünk eltávozott vezetőtanár, Csepela Jánosné, aki számos sikeres munkafüzet szerzője volt; Horváth Péter tankönyvszerző, tanszéki munkatársam; valamint Nagyajtai Anna, a Veres Pálné Gimnázium tanára, hajdani egyetemi csoporttársam. Ezt követte *A történelem tanítása* című tantárgy-pedagógiai összefoglalóm, melyben kiváló nyíregyházi metodikus kollégámmal, Sallai Józseffel működhettem együtt.⁴⁸ Meggyőződésem, hogy ezek a munkák a maguk idejében betöltötték a szerepüket.

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással
(Készítette: Gyertyánfy András)

Nem sokkal később megjelent Szabolcs Ottóval közösen írt szöveggyűjteményetek is, amely dokumentumokat tartalmaz a történelemtanítás és a történelemdidaktika múltjából.⁴⁹ Terveztétek a téma monografikus összefoglalását is?

A rendszerváltozástól kezdve törekedtem arra, hogy teljes tankönyvcsaládot készítsek a történelemdidaktika tanításához, elsősorban főiskolásoknak. Ennek leginkább dédelgetett eleme volt egy tantárgytörténeti összefoglalás, melyet a tantárgyi identitás formálásához láttam fontosnak a jövőben és a már pályán lévő tanárok számára is. Megvalósításához Szabolcs Ottó személyében találtam támogatóra, aki akkor már régóta történelemtanításunk legtekintélyesebb szakembere volt. Kezdetből „csak” egy dokumentumgyűjtemény összeállítása volt a célunk, ami korántsem volt egyszerű, hiszen ilyen munka még sohasem készült. A monografikus összefoglalás ugyanis tulajdonképpen már készen állt, csak nem könyv alakban, hanem *Képek és arcképek a magyarországi történelemtanítás múltjából* címmel a *Tanári Kincsesládák* kötetében.⁵⁰ Persze tervezem, hogy egy általam említett monográfia még elkészüljön, az lehetne tantárgytörténeti munkásságom megkoronázása.

2003-as megszűnéséig az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán oktattál.

Életem legfontosabb, legtermékenyebb időszaka volt a főiskolán eltöltött majdnem harminc év, különösen annak végén általános főigazgató-helyettesként a kar egésze szolgálatában eltöltött négyéves időszak. Felemelő volt látni, sőt részese lenni egy tanárképző főiskola születésének és kiépülésének még Csepelen, az egri főiskola tagozataként. Ezt követően voltunk húsz éven át az ELTE főiskolai kara, az 1980-as–1990-es évek extenzív felsőoktatás-fejlesztési időszakában másoddiplomás egyszakos képzést, majd tanártovábbképzést is folytatva, sőt az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején egy gödöllői képzési hellyel is bővülve. Mindezt másfél évtizedig magányos történelmes módszertanosként töltöttem el, hiszen csak az 1990-es évek elején lett metodikustársam Horváth Péter, aki aztán tüneményes tankönyvírója lett tanszékünknek. De az egész tanszék közoktatás-orientáltságát jól bizonyítja, hogy valóságos tankönyvíró-műhely jött létre nálunk,⁵¹ hiszen alig volt kollégánk, aki nem írt iskolai tankönyveket. Amikor 2005-ben tanszékünk jelképesen végleg bezárta kapuit, annak tagjaival 27 iskolai tankönyvet és 20 segédletet: atlaszt, munkafüzetet, olvasókönyvet jegyeztünk. Ez – azt hiszem – rekord!

Hogyan zajlott a történelemtanítási pedagógiájának az oktatása a főiskolán?

A fő feladat persze a történelemtanár-képzés volt. Nálunk vált az ELTE-n először általánossá, hogy valamennyi tanszéki kolléga látogatta a vizsgatanításokat, és a szakorák anyagának az összeállításában is fontos szempont volt a közoktatás-irányultság. Nehézséget az egyre növekvő hallgatói létszám okozott, mely évfolyamonként a kezdeti 30–40-ről jóval száz fölé növekedett. De nagyszerű dolog volt a jövőbeni tanár nemzedékeket nevelni. Mondom ezt annak ellenére, hogy a főiskolai kar fennállásának ideje alatt nem sikerült elérnünk, hogy saját gyakorlóiskolánk legyen. De ebből is tökélet lehetett kovácsolni, hiszen – mintaiskolák hiányában – valóban az életre nevelhettük tanítványainkat.

Kikkel dolgoztál együtt a főiskolán hosszabb vagy intenzívebb munkakapcsolatban, akikre szívesen emlékszel vissza?

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

Csaknem 30 főállású és közel ennyi mellékfoglalkozású vagy óraadó tanszéki kollégám volt a három évtized alatt, melynek végére Závodszy Gézával és Salamon Konráddal hárman maradtunk az alapító hetek közül. Nem véletlen, hogy a legszorosabb szálak – metodikus kollégám és barátom, Horváth Péter mellett – hozzájuk fűzött, sőt fűz a mai napig is. Nem tudok megilletődöttség nélkül visszagondolni a már elhunyt kollégáimra, Eperjessy Gézára, Kalmár Árpádra és Mann Miklósrá, valamint a korán eltávozott Szabó Péterre. De – és ezt örömmel regisztrálhatom – kollégám és tanszéki társam lett néhány volt hallgatónk is (Estók János, Tombor László, Terplán Zoltán, Hámori Péter), ami szerintem a legnagyobb dolog, ami történhetett velünk. Óraadóink és mellékfoglalkozású oktatóink között pedig igazi nagy nevek is előfordultak: Romsics Ignác, Vadász Sándor, Péter Katalin, Kósa László, Magyarits Tamás, Peyach István, ami azt mutatja, hogy rangot jelentett nálunk tanítani. A mindenkori tanszéki egységet pedig jól bizonyítja, hogy a három évtized alatt mindössze két tanszékvezetőnk volt, előbb az alapító Eperjessy Géza, majd 1990-től Salamon Konrád. Nagyszerű volt a munkakapcsolatom – már csak munkakörömnél fogva is – a szakvezető tanárainkkal is, akik közül többen, például Dr. György Lajosné, Csepela Jánosné, Nagyajtai Anna rövidebb ideig tanszéki óraadóink is voltak, éppen a gyakorlatorientált tanárképzési céljaink megvalósítása érdekében.

Hogyan láttad az ezredforduló körüli főiskolai, majd egyetemi hallgatókat? Miben voltak mások, mint a korábbi generációk?

Ez kényes téma, mert jelentős és nem minden tekintetben kedvező az általam tapasztalt változás. Nem szeretnék egész generációkat minősíteni, és figyelembe kell venni azt is, hogy pályám elején még nagy volt a „tülekedés” a felsőoktatási intézményekbe való bejutásért, hiszen a jelenleginél lényegesen nagyobb létszámú évfjártok alig tízegynehány százaléka kerülhetett be az egyetemekre-főiskolákra. Aztán az 1990-es évektől megindult az extenzív fejlesztés időszaka, a felsőoktatási intézmények finanszírozását is egyre jobban meghatározta a hallgatói létszám. A bekerülő „tömegek” átlagszintje így nem érte el a korábbiakét. Azonban így is szomorú volt látni, hogy az 1990-es évek második felében létrehozott nagyszerű kari könyvtárunkba egyre kevesebb hallgató jár, de a következő évtizedben a bölcsészkaron is azt vehettem észre a szobám ablakából, hogy a csodálatos angol-amerikai könyvtár is gyakran üres. Az olvasottság hiányát meggyőződésem szerint az internet nem pótolhatja, s persze tudom, hogy a lexikális műveltség szerepe napjainkban átértékelődik, de jó lenne megtalálni a mértéket, azt a szintet, ami alá nem sülyedhetünk. Az újabb mércék már nem ezt, hanem a kompetenciák fejlesztését vizsgálják, de tartalom nélkül az sem működik.

Miután megszűnt a Tanárképző Főiskolai Kar, az ELTE Bölcsészettudományi Karára kerültél. Mit jelentett számodra ez a változás?

Mivel előtte főigazgató-helyettesként évekig a főiskolai kar megmaradásunkért harcoltam, óriási törést és elkeseredettséget, pedig az ország legnevesebb egyetemének a legalább olyan híres bölcsészkarára kerültem. Csakhogy a Tanárképző Főiskolai Kar a gyakorlatorientált tanárképzés olyan műhelye volt, amely – sajnos – nem volt opció a bölcsészkar tanárképzésében. A TFK-n a szakmai tárgyakat tanító tanárok is az általános iskolai tanárképzés céljainak rendelték alá tevékenységüket, a BTK-n ez korántsem volt így. A metodikai tárgyak megbecsültségéről most ne is beszéljünk! Talán nem volt véletlen, hogy a Magyar Akkreditációs Bizottság szakmai szervezete nem támogatta a TFK megszüntetését,

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

illetve annak „romjain” a Pedagógiai és Pszichológiai Kar létrehozatalát. Az oktatás- és egyetempolitika sajnos másképp döntött.

Hogyan látod az ezredforduló óta született tankönyveket? Melyeket emelnéd ki közülük?

Nagyot változott a tankönyvvilág a rendszerváltozás óta eltelt bő három évtizedben. Sikeres tankönyvírók léptek a színre, sokszor egész tankönyvsorozatok szerzőjeként. Különösen két nevet kell kiemelnem. Az általános iskolai szerzők közül Horváth Péterét, hajdani közvetlen kollégámét, máig barátomét, aki három kiváló tankönyvsorozatot jelentetett meg a Nemzeti Tankönyvkiadónál.⁵² A középiskolai szerzők közül pedig a hajdani ELTE-s vezetőtanár, Száray Miklós neve emelhető ki, akinek Horváth Péteréhez hasonlóan máig él a gimnáziumi tankönyvsorozata. Igen széles körben használták a maga idejében Bánhegyi Ferenc Apáczai kiadós tankönyveit, bár komoly szakmai viták is dúltak körülöttük; és ugyancsak az Apáczai Kiadótól indult sikeres középiskolás tankönyvszerző – újabban hivatalosan már tankönyvfejlesztő – Borhegyi Péter, akinek a kötetei jelenleg is forgalomban vannak. Kiemelném még a nálunk végzett Kojanitz László Calibra és Műszaki Kiadónál megjelent tankönyvsorozatait, melyek már a képességfejlesztő történelemtanítás jegyében születtek.

Több tanterv előkészítésében részt vettél az elmúlt évtizedekben. Mely problémák váltották ki a legtöbb vitát ezek során?

Hét tanterv létrejötténél „sertepertélem”, és alapvető viták mindig előbb a koncepció, majd a tananyag körül voltak. Említettem már, hogy a rendszerváltozás után a legelőkészítettebb az első NAT volt, melynek a 6. változata lett a „befutó”,⁵³ de én a 3., az 1992-es változat után „kiszálltam” a munkából, mely kezdett átpolitizálódni. A későbbi NAT-ok készítése során a vita – nagyon leegyszerűsítve – a tananyag- és a fejlesztéspártiak között zajlott. Utóbbiak, a 2003-as NAT2 és a 2007-es NAT3 készítői „túltolták a biciklit” azzal, hogy gyakorlatilag száműzték a tartalmakat (a kerettantervek szintjére helyezték le), és csak a kompetenciafejlesztésre összpontosítottak. Én ezt úgy éltem meg, hogy míg pályám elején a tanterv – az 1958/62-es – lényegében csak tananyagot tartalmazott, pályám végére csak a fejlesztés maradt benne előíró jelleggel. Ezért vettem részt örömmel a 2012-es NAT4 előkészítő munkálataiban, ahol egy egészségesebb egyensúlyt teremthetünk.

A 2012-es kerettanterv készítésekor a történelem tantárgyi bizottság vezetője voltál. Mi volt ennek a legfőbb újdonsága?

Ekkor lett 1945 az utolsó évfolyamok korszakhatára, ami jelentős átrendezést követelt a korábbi korok anyagában is. Mindig vitás volt a magyar és az egyetemes történeti tananyagok aránya is, ez a legutóbbi tantervmódosítások során billent át a magyar történelem javára, amit én – sokakkal ellentétben – jelentős eredménynek tartok. A tantervkészítés nagyszerű és felelősségteljes feladat, csak attól óvnám az utódaimat, hogy a saját ízlésüket akarják ráerőltetni a többiekre. Ez csapatmunka, amellyel a közoktatás egészének érdekeit kell szolgálni, ahol tőlünk eltérően gondolkodók is vannak.

Hogyan látod a tantárgy-pedagógusi szakma helyzetét? 1997-es, majd 2004-es írásaidban is megkongattad a vészharangot ezzel kapcsolatban. Ezeket a most megjelent kötetbe is beválogattad, tehát aktuálisnak tartod őket.

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

Egész pályám során kissé magányos harcosnak éreztem magam, hiszen a felsőoktatásban általában tanszékenként egy módszertanos tanár állt a vártán, míg boldogabb országokban egész tanszékek vannak erre a feladatra. Ezért szorgalmaztam az összefogást nemcsak a többi történelmes módszertanossal, hanem valamennyi szaktárgy magányos harcosaival, és hoztam létre az új évezred első évtizedében a Tanárképzők Szövetsége Szakmódszertani Szakosztályát. És ezért is tartottam mindig fontosnak a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata munkáját, mely ugyan nem a tantárgy-pedagógusok szövetsége, de alkalmat teremthet a történészekkel és a történelemtanárokkal való együttműködésre. Sajnos a tantárgy-pedagógiai kutatómunka szempontjából nem sok jóval kecsegtet a jövő, mivel a szakma súlya nem növekszik az egyetemeken. A régi OPI-t „visszasírom” abból a szempontból, hogy kellene egy szervező műhely a mai, demokratikus viszonyok között is – annak idején felszámolták ezt az intézményt, mint „pártállami csökevényt”, és azóta az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet is megszűnt.

Mennyire láttad egységesnek a szakmát az elmúlt évtizedekben? Mennyire tudtak szót érteni egymással annak képviselői?

A korábban egymást váltó oktatási kormányzatoknak megvolt a maga „csapata” például a tantervek készítéséhez, ezekben váltogatták egymást a liberális és nemzeti-konzervatív iskolák képviselői. Két jelentősebb hazai összefoglaló szintézist megemlítenék a közelmúltból: Knausz Imre *A múlt kútjának tükre* és Kaposi József *Közelítések a történelemtanítás elméletéhez és gyakorlatához* című munkáját, melyek által a két irányzat szemlélhető.⁵⁴ Sajnos csekély az átjárás a két „szekértábor” képviselői között, pedig ez nagyon üdvös lenne.

A jelenhez közeledve: 2010-ben online formában újraindult a Történelemtanítás című folyóirat, amelynek felelős szerkesztője lettél, és amelynek hasábjain ez az interjú is megjelenik. Hogyan emlékszel vissza a kezdetekre?

Az ötlet az enyém volt, és erre büszke vagyok. Az ELTE BTK-n frissen alakult Szakmódszertani Központ történelmes munkatársaként láttam az ott létrehozott, online *Anyanyelv-pedagógia* születését.⁵⁵ Miért ne lehetne történelemből is hasonló, miután 2009-re már mindkét, korábban említett történelemtanári fórum megszűnt? Szerencsére rögtön társakra leltem Fischerné Dárdai Ágnes későbbi főszerkesztő és Kaposi József későbbi főszerkesztő-helyettes személyében, akik tevékenyen támogatták a megvalósítást. Immár csaknem másfél évtizede harmonikus az együttműködésünk, sokat tanultam tőlük, és talán én is adtam nekik valamit. Kiváló online szerkesztőre leltünk a frissen végzett pécsi tanár kolléga, Korpics Zsolt személyében, olvasószerkesztőnek pedig sikerült megnyernünk Csepela Jánosné vezetőtanár kolléganőt, aki egészen a közelmúltban bekövetkezett haláláig végezte ezt a munkát.

Milyen szerepet tölt be, illetve szeretne betölteni a folyóirat a szakma életében?

Elsősorban a történelemtanári társadalmat kívánjuk szolgálni az új elméleti kutatási eredmények és a gyakorló tanári tapasztalatok közreadásával. Eddig csaknem 200 szerzőnk több mint 300 írása jelent meg. Tulajdonképpen minden történelemtanítással és állampolgári neveléssel kapcsolatos témára „vevők” vagyunk, bár időnként tematikus számaink is vannak, mint például Trianon 100. évfordulójára, az új tantervek születésekor vagy a Tanári Tagozat által rendezett konferenciák anyagából született lapszámok. OKTV-n díjazott

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással
(Készítette: Gyertyánfy András)

középiskolásoktól az egyetemistákon és a doktori iskolák hallgatóin át a gyakorló- és a nyugdíjas korú tanárokig széles a szerzői gárda. A fiatal szerzők száma növekszik, aminek örülünk, viszont sajnáljuk, hogy gyakorló tanárainkat még nem tudtuk kellőképpen megszólítani, kivéve a konferenciák többé-kevésbé állandó szereplőit. Pedig főleg értük és nekik vagyunk.

A tanárok mellett a tantárgy-pedagógia kutatói számára is fontos a Történelemtanítás.

Ez az egyetlen hazai, kifejezetten tudományos igényű történelemdidaktikai szakfolyóirat, melyben öröndetesen megnőtt az empirikus kutatások száma. Az MTA 2. osztálya Történettudományi Bizottsága és Pedagógiai Bizottsága is felvette a lektorált szakfolyóiratok listájára, ami azt jelenti, hogy a nálunk megjelenő írások tudományos publikációnak minősülhetnek a Magyar Tudományos Művek Tárában.⁵⁶ Több mint száz ilyen írásunk van, ami jelentősen emeli a folyóirat presztízsét. Távlati célunk a nemzetközi adatbázisokhoz való csatlakozás.

Vannak-e legyőzendő nehézségek?

Nem akarok drámai lenni, de szinte csak nehézségeink vannak! Kezdetől fogva mindennemű anyagi támogatás nélkül dolgozunk, talán ha két kisebb pályázati pénzt kaptunk az eddig eltelt 13 év során. Bár valamennyien tapasztalt oktatók vagyunk, publikálunk, könyveket is szerkesztünk, egy folyóirat szerkesztése más, ezt is ki kellett tanulnunk. Bár a munka dandárját én végzem felelős szerkesztőként, ez természetesen csapatmunka. A folyóirat szerkezete alapítása óta nem változott, ebben talán már nem ártana némi frissítés. Ahogy mondani szoktam: az idő már nem nekünk dolgozik.

Az iskolák, a tanárok helyzetét illetően egy ideje drámai feszültségek érzékelhetőek. Te hogyan látod ezt a kérdéskört?

A rendszerváltozástól kezdve alapkérdés, hogy mekkora mozgásteret kapjanak a tanárok és az iskolák. Ez a liberálisabb szellemiségű kormányzatoknál nagyobb, a konzervatív adminisztrációknál egyre kisebb lett. Én konzervatívként is vallom, hogy csak kellő autonómiával rendelkező, kellően felkészült, hivatásuk iránt elkötelezett személyek lehetnek igazán jó tanárok. Aggasztó ezek számának csökkenése, még inkább a pályán lévők átlagéletkorának növekedése, az utánpótlás hiánya. És akkor nem is beszéltünk az egyes iskolák közötti riasztó különbségekről, amelyek egyre növekednek, miközben évtizedek óta csökkenteni szeretnénk őket. Mindezt a PISA-mérések is alátámasztják, de nem látom, hogy tennének ellene valamit.

Történelemtanári fórumokon markánsan megfogalmazódik a kritika, hogy a politika tudománytalan elméleteket erőltet rá a történelemtanításra a legújabb állami tankönyvek révén. Mi erről a véleményed?

Mária Terézia elhíresült mondása, hogy „az iskolaügy politikum”, időnként sajnos direkt módon is érvényesül. Azzal nehéz vitatkozni, hogy az oktatás ügyének irányítása elsősorban állami feladat, de nem szerencsés, ha kormányok, politikai vezetők kívánnak eldönteni történelmi kérdéseket, problémákat. Erre sajnos mindkét oldalon voltak, vannak példák. Ideje lenne elfogadnia az oktatáspolitikának is, hogy a történelemben nem megfellebbezhetetlen igazságok vannak, hanem a történészi közvélemény által relevánsnak tekintett, időnként

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

egymástól eltérő álláspontok. A döntés lehetőségét jobban rá kellene bízni tanárainkra, azoknak meg a kellően érett tanítványokra. A kritikus gondolkodásra nevelés súlytalanabbá tétele a legutóbbi tantervben hiba volt.

Merre tart véleményed szerint a történelemtanítás? Hogyan látod a jövőt?

Legfontosabb változás a készségek, képességek, utóbb kompetenciák egyre központibb szerepe. Hosszú, már az 1970-es évek végétől tartó folyamatról van szó, amely végső soron nem a tananyag, hanem az élethosszig tartó tanulás megtanítását tartja fontosnak. Ez viszont tananyag nélkül nem lehetséges, és a kettő ideális viszonyát még nem találtuk meg. A műveltségfogalom erős változáson megy keresztül, régi mércével mérve van miért keseregni, de az új mérce, az állandó átalakulásban lévő munkaerőpiac megköveteli a kompetenciák fejlesztését. *A Történelemtanítás* írásait szerkesztve és az újabb szakirodalmat forgatva állíthatom, hogy szakmánk megindult ezen az úton, de még csak az elején tart, és kérdés, hogy a tanáraink mennyire haladnak velünk. Ne feledjük, az évszázad közepének-végének munkaerőit neveljük, olyan munkakörökre, melyek ma még esetleg nincsenek is.

Mit jelent ez az új út konkrétan a gyakorlatban?

Azt szoktam mondani, hogy a hajdani „színész tanár” helyébe a „rendező tanár” lépett. Ma már nem előadni kell a történelmet, hanem a digitális eszközök szinte végtelen tárházának segítségével megjeleníteni és feldolgozni. Több felmérés szerint viszont történelemtanításunk, különösen a középiskolákban, még mindig nagyon közlő jellegű, a rendelkezésre álló digitális eszközök, részben a kellő képzettség, részben az idő hiánya miatt, nem kellően kihasználtak. Másrészt a fő feladat nem a történelem előadása, hanem a tanulók munkáltatása. Nem vagyunk már a Gárdonyi által oly szépen megjelenített lámpás, hanem csupán egy csillogó fény a sok között. Ez az átállás, valamint a differenciált, egyéni fejlesztés aligha lehetséges a megcsontosodott osztálykeretben. Előbb-utóbb gyökeres változásra lesz szükség, melynek a kereteit még magam sem látom, csak azt, hogy a XIX. században kimunkált módszerekkel és keretek között nem haladhatunk tovább. A tanár szerepének a fontosságát azonban a digitalizálódó világ és a mesterséges intelligencia fel-felvillanó lehetőségei között sem vagyok hajlandó megkérdőjelezni.

Van-e olyan hagyományos erénye történelemtanításunknak, amelyet feltétlenül megőrzendőnek tartasz?

Történelemtanításunk egyik legfőbb értékének – és ez a XIX. századból megőrzendő – az egészséges nemzettudat kialakítását és ápolását tartom. Csak igaz magyarként lehetünk jó európaiak! Ehhez meg kell őriznünk az úgynevezett nemzeti tárgyak, a magyar, a történelem, a földrajz jelenlegi szerepét. Szerencsére a történelem tantárgy óraszámát és súlyát nem csökkent az utóbbi évtizedek során, de a földrajz jelentős veszteségeket szenvedett el. Mindehhez – bár ez Európában már nem feltétlenül jellemző – fontosnak tartom a történelemnek mint kötelező érettségi tárgynak a megtartását, ennek a megszüntetésére sajnos voltak próbálkozások az elmúlt évtizedekben. Fontosnak tartom mai értékvesztő világunkban a hagyományos zsidó-keresztény európai értékek felmutatását is, amire sajnos az Európai Unió nem tűnik hajlandónak, hiszen az uniós alapszerződésbe ezeket már az új évezred első évtizedében sem kívánta bevenni.

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

Tavaly megjelent élelműköteted, a Fél évszázad a történelemtanítás szolgálatában tizenhét írást tartalmazza eddig megjelent mintegy kétszáz publikációd közül.⁵⁷ Milyen szempontok szerint választottad ki ezeket?

Nagy öröm volt számomra, hogy ez a válogatás megjelenhetett, köszönet érte Dárdai Ágnes és Kaposi József szerkesztőknek, valamint Hermann Róbertnek, a könyvet kiadó Magyar Történelmi Társulat elnökének. A kötet szerkezete tükrözi válogatási szempontjaimat, hiszen elméleti és gyakorlati, tantervekkel és tantárgyi dokumentumokkal foglalkozó és tantárgytörténeti írások adták ki munkásságom zömét. Egy fejezet a terjedelmi korlátok miatt sajnos kimaradt, ebben Kortársak – példaképek cím alatt Szebenyi Péterről és Eperjessy Gézáról megjelent írásaimat közöltem volna, ugyanis meggyőződésem, hogy az embernek szüksége van – minden korban, ma is! – ilyen példaképekre. Tudom, hogy a kötetben szereplő némely írásom felett már eljárt az idő, de talán sikerült általuk hosszsmetszeti képet adnom az elmúlt fél évszázad hazai történelemdidaktikájának változásairól.

Mi foglalkoztat mostanában, milyen szakmai terveid vannak? Említetted a főiskola történetének kutatását.

Bár 75 éves vagyok és fogy az idő, vannak még terveim. Az ELTE Tanárképző Főiskolai Karaként ismert hajdani főiskolám történetének a megírásában a levéltári kutatások között közepén tartok, szeretném, ha az alapítás fél évszázados évfordulójára, 2025-re megjelenhetne a mi kis intézménytörténetünk. Ehhez nem elég megírni – bár ez is komoly feladat –, de kiadót is kell találni hozzá. Halványuló reményem egy teljesebb körű tantárgytörténet megjelentetése, ehhez is lenne még kutatásokra szükség, de talán még komolyabb feladat a már meglévő anyagok összerendezése. A szakmai kérdések közül foglalkoztatnak még a történelmi fogalmak. Kojanitz László figyelemre méltó tanulmány sorozatot jelenhetett meg a *Történelemtanításban* a viszonylag újnak számító értelmező kulcsfogalmakról. De mi van a tartalmi, és azon belül a „mezei”, azaz az egyedi, általános és kolligációs fogalmakkal? Nagy segítséget jelenthetnek az úgynevezett fogalmi hálók, melyek tervszerűbb építkezést tesznek lehetővé a fogalmak tanítása terén. Ilyeneket is szeretnék még közreadni most, hogy lassan a legutóbbi tantervmódosítás is teljes körűen bevezetésre kerül.

Az interjú zárásaként: mit üzensz pályakezdő tanár kollégáidnak, a jövő történelemtanárainak?

Nem állíthatom, hogy könnyebb lenne a dolguk, mint nekem volt fél évszázaddal ezelőtt, pedig azóta meghaladtunk egy diktatúrát. Mégis optimista vagyok a jövőt illetően. A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia, hiszen övé a legszebb hivatás, a jövő generációinak a nevelése. És ennek a nevelésnek egyik legfontosabb része az identitást formáló történelemtanítás.

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”
Interjú Katona Andrással
(Készítette: Gyertyánfy András)

ABSTRACT

“The teacher must always radiate hope”

Interview with András Katona

(prepared by András Gyertyánfy)

András Katona worked as a subject and pedagogical teacher in the History Department of the Faculty of the ELTE Teacher Training College for four decades. After the college was wound up in 2003, he continued his work at the ELTE Faculty of Humanities History Institute. Since his retirement in 2012, he has remained professionally active, working as the editor of the History Teaching online journal of history didactics. It was on his initiative that the journal, earlier published in paper form, was revived in digital form in 2010. His book, *Half a Century in the Service of History Teaching*, a selection of his history teaching-pedagogical oeuvre, was recently published by the Hungarian Historical Society. On this occasion we spoke with the 75-year-old author about his career and professional experience.

JEGYZETEK

- ¹ Rövid életrajzát lásd: KATONA András: *A magyar történelemtanítás arcképcsarnoka*. Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata: <https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/Szebenyi%20P%20C%20A9ter.pdf> (Letöltés: 2023. márc. 27.); továbbá: KATONA András (2003): Szebenyi Péter (nekrológ). In: *Szebenyi Péter emlékkönyv*. Szerk. FOKI Tamás. Fővárosi Pedagógiai Intézet, Budapest, 5-6.; ill. Tudományos önéletrajz 1998-ból, HORVÁTH H. Attila: Szebenyi az 1980-as években, VASS Vilmos: Szebenyi Péter tantervi munkássága. In: SZEKENYI Péter (2012): *Válogatott pedagógiai írások*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 9-10., 13-17., 25-29.
- ² Míg őrzöm a *Zendül az osztály* c. könyvének akkor általa átadott és nekem dedikált példányát.
- ³ Rövid életrajzát lásd: KATONA András: *A magyar történelemtanítás arcképcsarnoka*. Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata: <https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/Bal%20C%20A1zs%20Gy%20C%20B6rgyn%20C%20A9.pdf> (Letöltés: 2023. márc. 27.)
- ⁴ Nem tudom, hogy eddig bárkinek is feltűnt volna, de ez a „hagyomány” folytatódott, mert a 2000. évi első kerettantervek szerkesztője Kojanitz László, a 2007-es NAT-é Vass Vilmos, a 2012-es NAT-é pedig Kaposi József lett, mind szintén történészek, történelemdidaktikusok.
- ⁵ EPERJESSY Géza – SZEKENYI Péter (1976): *A tanulók történelmi fogalmainak fejlődése*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- ⁶ SZEKENYI Péter (1978): *Történelemtanításunk a korszerűsítés útján*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- ⁷ SALLAI József – VERESS Géza (1978): *A történelem tanítása*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- ⁸ BERNÁTH János – KISS Géza – ANNÁSI Ferenc – SALLAI József – HOMORÓDI Pál: *A történelem tanítása – Gyakorlatok a történelemtanítás módszertanából*. Szerk. BERNÁTH János. Tankönyvkiadó, Budapest. Bernáth János és Annási Ferenc rövid életrajzát lásd: KATONA András: *A magyar történelemtanítás arcképcsarnoka*. Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata: <https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/Bern%20C%20A1th%20J%20C%20A1nos.pdf> (Letöltés: 2023. márc. 27.)
- ⁹ Vö. PÁLA Károly (szerk., 1991): *Tankönyvháború*. Argumentum Könyvkiadó – MTA Irodalomtudományi Intézete.
- ¹⁰ HELMÉCZY Máttyás (1979): *Történelem és állampolgári ismeretek az általános iskola 7. osztálya számára*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- ¹¹ ZÁVODSZKY Géza (1981): *Történelem a gimnázium III. osztálya számára*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- ¹² FILLA István (1980): *Történelem és állampolgári ismeretek az általános iskola ötödik osztálya számára*. Tankönyvkiadó, Budapest. A szerző rövid életrajzát lásd: KATONA András: *A magyar történelemtanítás arcképcsarnoka*. Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata: <https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/Filla%20Istvan%20C%20A1n.pdf> (Letöltés: 2023. márc. 27.)
- ¹³ GYAPAY Gábor – RITOÓK Zsigmond (1979): *Történelem a gimnázium I. osztálya számára*. Tankönyvkiadó, Budapest.

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással
(Készítette: Gyertyánfy András)

-
- ¹⁴ BALLA Árpád (1981): *Történelem és állampolgári ismeretek 6.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- ¹⁵ Rövid életrajzát lásd: KATONA András: *A magyar történelemtanítás arcképcsarnoka.* Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata:
<https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/Eperjessy%20G%C3%A9za.pdf> (Letöltés: 2023. márc. 27.)
- ¹⁶ Az első évtizedek írásainak repertórium: HORÁNYI István (összeáll., 1984): *A Történelemtanítás című folyóirat repertórium (1955–1981).* Országos Pedagógiai Intézet, Budapest.
- ¹⁷ BÍRÓ Ferencné (szerk., 1987) *Ezer gyakorló feladat a történelem tanításához.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- ¹⁸ *A történelem-, a földrajz- az irodalomtanítás és a művészeti nevelés együttműködése az iskolában* (A Magyar Történelmi Társulat, az Országos Pedagógiai Intézet és a Hajdú-Bihar Megyei Tanács 1979–1981 között tartott három konferenciájának az anyaga). Szerk. SZABOLCS Ottó. OPI, Budapest, 1984.
- ¹⁹ *Történelemtanítás és múzeum* (Az 1975. évi konferencia rövidített anyaga). Szerk. SZABOLCS Ottó. OPI, Budapest, 1976.; *Történelemtanítás és levéltár* (Országos Konferencia Kaposváron 1976. november 9-10-én). In: *Somogy megye múltjából.* Kaposvár, 1977. 407-430.; *Történelemtanítás és könyvtár* (Az 1978. évi konferencia rövidített anyaga). Szerk. SZABOLCS Ottó. OPI, Budapest, 1979.
- ²⁰ *A történelemtanítás időszerű kérdései. Az 1967. augusztus 29-31 között tartott Országos Történelemtanítási Konferencia anyaga.* Szerk. SZABOLCS Ottó és UNGER Mátyás. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 1968.
- ²¹ *Történelemtanítás – személyiségfejlesztés. A III. Országos Történelemtanítási Konferencia anyaga.* (1977. december 14-15.) Szerk. SZABOLCS Ottó. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.
- ²² VERESS Judit (1968): *A történelemtanítás módszertanának pedagógiai alapjai.* Tankönyvkiadó, Budapest. A szerző rövid életrajzát lásd: KATONA András: *A magyar történelemtanítás arcképcsarnoka.* Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata:
<https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/Veress%20Judit.pdf> (Letöltés: 2023. márc. 27.)
- ²³ Vö. 4. jegyzet.
- ²⁴ VAS Károly (1968): *A történelemtanítás módszertana.* Tankönyvkiadó, Budapest. A szerző rövid életrajzát lásd: KATONA András: *A magyar történelemtanítás arcképcsarnoka.* Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata:
<https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/Vas%20K%C3%A1rly.pdf> (Letöltés: 2023. márc. 27.)
- ²⁵ EPERJESSY Géza – FILLA István – HANZÓ Lajos – KÖVES Károly – VAS Károly (1965): *A történelemtanítás módszertana* (Bölcsészettudományi kari jegyzet). Szerk. EPERJESSY Géza. Tankönyvkiadó, Budapest.
- ²⁶ MAKAY Gusztáv (1967): *Irodalomtanítás. Irodalomtanításunk főbb módszertani kérdései.* Tankönyvkiadó, Budapest; SZEMERE Gyula (1969): *A magyar nyelvtan tanítása.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- ²⁷ *A történelemtanítás időszerű kérdései a Szovjetunióban* (Válogatás a szovjet metodikai irodalomból). Szerkesztette és bevezetéssel ellátta: SZEBENYI Péter. Tankönyvkiadó, Budapest, 1975.
- ²⁸ KARCOV, V. G. (1951): *A történelemtanítás módszertana az alsó osztályokban.* Közoktatásügyi Kiadóvállalat, Budapest.
- ²⁹ DAJRI, N. G. – KLOKOVA, G. V. – KOROVKIN, F. P. – POLTARAK, D. I. – RIVKIN, M. Sz. – ZAPOROZSEC, N. I. (1985): *A történelemtanítás módszertana.* Szerkesztette: DAJRI, N. G. – KOROVKIN, F. P. A magyar változatot szerkesztette: SZEBENYI Péter. Tankönyvkiadó, Budapest.
- ³⁰ NAGY Erzsébet (1981): *A történelemtanítás időszerű kérdései Franciaországban.* Tankönyvkiadó, Budapest; MÁTRAI Zsuzsa (1985): *Tantervmodellek a társadalomtudományi képzésben* (Tantárgytörténeti esettanulmány az Egyesült Államokban). *Pedagógiai Szemle*, 35. évf. 5. sz. 432–440.; Szebenyi Péter (1989): *Történelemtanítás Angliában.* Akadémiai Kiadó, Budapest; MÁTRAI Zsuzsa (1990): *Az amerikai társadalomtudományi nevelés története. Értékek, eszmék, reformok, tervek.* Akadémiai Kiadó, Budapest; SZABOLCS Ottó (1991): *Történelemtanítás Németországban.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ³¹ SZEBENYI Péter (1969): *Csoportmunka az általános iskolai történelemtanításban.* OPI, Budapest.
- ³² BUZÁS László (1969): *A csoportmunka időszerű kérdései.* *Pedagógiai Közlemények 1.* (AZ ELTE Neveléstudományi Tanszékének kiadványai). Tankönyvkiadó, Budapest.
- ³³ SZEBENYI Péter (1970): *Feladatok – módszerek – eszközök. Visszapillantás a hazai történelemtanítás múltjára.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- ³⁴ 35 év szakirodalmának legjavát tartalmazza V. MOLNÁR László (1993): *Történelemtanítási szakirodalmunk válogatott bibliográfiája (1958-1993).* *Iskolakultúra*, 3. évf. 21-22. sz. 1-8.
- ³⁵ UNGER Mátyás (1958): *Történelmi forrásfeldolgozó órák a gimnázium III. osztályában.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- ³⁶ UNGER Mátyás (1976): *A történelmi tudat alakulása középiskolai történelemtankönyveinkben a századfordulótól a felszabadulásig.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- ³⁷ Rövid életrajzát lásd: KATONA András: *A magyar történelemtanítás arcképcsarnoka.* Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata:
<https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/Pesti%20J%C3%A1nos.pdf> (Letöltés: 2023. márc. 27.)
- ³⁸ BALÁZS Györgyné (1970): *Korkép kialakítása a történelemoktatásban.* Akadémiai Kiadó, Budapest. (1978-ban és 1984-ben újabb változatlan kiadásban is megjelent ugyanott.)
- ³⁹ *Az integrált történelemtanítás útja.* Szerk. BALÁZS Györgyné. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980.
- ⁴⁰ BALÁZS Györgyné (1992): *A történelem tanítása. Elméleti kérdések – fejlesztési törekvések.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- ⁴¹ BALLA Árpád – BERNÁTH János – HELMÉCZY Mátyás (1984): *Történelem és állampolgári ismeretek az általános iskolák 8. osztálya számára. II. kötet.* Szerk. BALLA Árpád. Tankönyvkiadó, Budapest. Jellemző története a

„A pedagógusnak mindig reményt kell sugároznia”

Interjú Katona Andrással

(Készítette: Gyertyánfy András)

-
- rendszernek, hogy a fél évvel korábbi igazi első kiadás példányait bezúzták, mert a címlapra a formabontó grafikus egy kettőtört Kádár-címert rajzolt, ami az illetékeseknek csak a terjesztés megkezdésekor tűnt fel. Az iskolák egy része letépett címlappal megkapta ugyan a könyvet, de az így használhatatlan volt.
- ⁴² Vö. KATONA András (2007): Dr. Eperjessy Géza tanár úr, a tanszékalapító. *Pedagógusképzés*, 5. évf. 3. sz. 65-73.
- ⁴³ SALAMON Konrád (1994): *Történelem IV*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest.
- ⁴⁴ KOJANITZ László - FISCHERNÉ DÁRDAI Ágnes (2007): A tankönyvek változásai az 1970-es évektől napjainkig: *Új Pedagógiai Szemle*, 57. évf. 1. sz. 56–69.
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00110/>
- ⁴⁵ Lásd KATONA András: A *Módszertani Lapok*. *Történelem* repertórium: https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/M%C3%B3dszertani%20lapok_T%C3%B6rt%C3%A9nelem_REPERT%C3%93RIUM.pdf (Letöltés: 2023. márc. 27.)
- ⁴⁶ Lásd KATONA András: A *Történelempedagógiai Füzetek* repertórium: https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/T%C3%B6rt%C3%A9nelempedag%C3%B3giai%20f%C3%BCzetek%20REPERT%C3%93RIUM.doc_0.pdf (Letöltés: 2023. márc. 27.)
- ⁴⁷ CSEPELA Jánosné – HORVÁTH Péter – KATONA András – NAGYAJTAI Anna (2000): *A történelemtanítás gyakorlata. Tantárgy-pedagógiai tankönyv*. Alkotószerk. KATONA András. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. (Második kiadás, 2003)
- ⁴⁸ KATONA András – SALLAI József (2002): *A történelem tanítása. Tantárgy-pedagógiai összefoglaló*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- ⁴⁹ SZABOLCS Ottó – KATONA András (2006): *Történelem tantárgy-pedagógiai olvasókönyv. Dokumentumok a történelemtanítás történetének és módszertanának tanulmányozásához*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- ⁵⁰ KATONA András: *Képek és arcképek a magyarországi történelemtanítás múltjából. Történelem: tanári kincsesvár*. Raabe Kiadó Kft., 2005-2007. Elérhető a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata honlapján: <https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/Fel-evszazad-nyomdai-netre.pdf> (Letöltés: 2023. márc. 27.)
- ⁵¹ KATONA András (1997): Tankönyvíró-műhely az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar történelem tanszékén. *Módszertani Lapok. Történelem*, 4. évf. 4. sz. 20-27.
- ⁵² Később az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, majd az Oktatási Hivatal kiadásában.
- ⁵³ Vö. BÁTHORY Zoltán (2001): NAT-sztori. In: BÁTHORY Zoltán: *Maratoni reform*. Ökonet, Budapest, 131-166.
- ⁵⁴ KNAUSZ Imre: *A múlt kútjának tükre. A történelemtanítás céljairól*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015.
<http://mek.oszk.hu/15500/15519/15519.pdf>;
KAPOSI József: *Közelítések a történelemtanítás elméletéhez és gyakorlatához. Oktatási segédlet*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2020.
http://kaposijozsef.hu/wp-content/uploads/2020/07/Kozelitesek_kotet_nyomdai_javitott.pdf (Letöltés: 2023. ápr. 10.)
- ⁵⁵ <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/> (Letöltés: 2023. ápr. 10.)
- ⁵⁶ <https://www.mtmt.hu/> (Letöltés: 2023. ápr. 10.)
- ⁵⁷ *Fél évszázad a történelemtanítás szolgálatában. Katona András válogatott történelempedagógiai írásai*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2022.
<https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/Fel-evszazad-nyomdai-netre.pdf> (Letöltés: 2023. márc. 3.)